

Flottning på Solleröskogen

Under 1800-talets början var bondesamhället och naturahushållning dominerande på Sollerön. Man odlade sina tegar, säkert magra många gånger, men man drygade ut fodret med ängsslätter, man tog löv, och ibland slog man sjöbotten. Och man var nöjd med vad naturen gav. När vintern började lida mot sitt slut och våren gjorde sitt intåg, då längtade alla - både boskap och folk - att få dra till de olika fäbodarna som fanns på fastlandet.

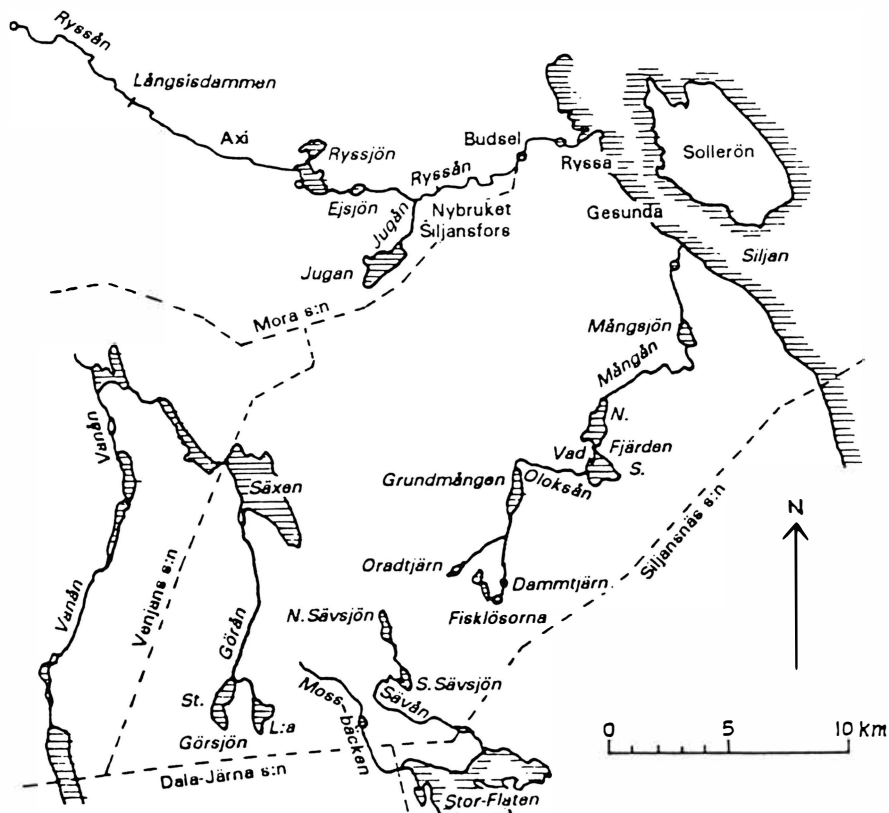
Skogarna på fastlandet var då ännu oskiftade, allt var gemensam egendom. År 1803 beslutade dock regeringen att storskifte skulle genomföras i Dalarna. Det skulle dröja ända till 1839 innan Sollerö socken stod i tur. Den som fick uppdraget att skifta skogen hette Georg de Laval, sedermera grundaren av Korsnäs AB.

Vägnätet på fastlandet i denna tid bestod endast av dåliga kärrvägar och gångstigar och framkomligheten var mycket begränsad. Endast när myrarna var frusna kunde man ta sig till utskogen med häst. Efter det att skogarna skiftats började de stora skogsköpen komma igång. År 1855 köpte de Laval ombud avverkningsrätten till 34.000 tunnland på utskogen, (se Sool-Öen 1988). Efter avslutade affärer gällde det att få ut virket ur skogarna. Eftersom bra vägar inte fanns blev det att flotta ut virket.

Inom Sollerö socken finns fyra större åar vilka nu blev flottleder, nämligen Sävån med utflöde i Flaten och vidare mot Västerdalälven, Görån med utflöde i Säxen och vidare mot Vanån, samt Ryssån och Mångån med utflöde i Siljan. Enligt gamla protokoll flottades det för första gången i Ryssån och Mångån år 1877. Huruvida tidigare flottning förekommit i Sävån och Görån är ej känt.

Flottningsleder

på Solleröskogen

Sävån, långt bort på Solleröskogen, tycks vara den flottled som först blev nedlagd.

Görån som börjar vid Görnsjön, rinner genom ganska flacka marker, och var ganska svårflottad innan den nådde Säxen. Flottningen i Görån blev nedlagd någon gång på 1950-talet. De andra flottlederna, Ryssån och Mångån som båda mynnar ut i Siljan, var länge i bruk.

I början av 1940-talet var jag med om en händelse som visar hur beroende man var av vattnet. Landet var då i stort behov av såväl brännved som kolved. På vintern hade Bergslaget haft flera hästar som kört fram kolved till den bäck, eller å som kallas Mossbäcken. På våren frågade skogvaktare Markus om jag ville bli med och bunta kolved. Som sällskap fick jag Buslars Johan Nilsson, i dagligt tal kallad Sjapp-Johan. Arbetet bestod i att lägga ved i en slags vagga, bunta ihop den och slå tre kraftiga järntrådar runt om, som sedan skulle hålla ihop bunten under flottningen. Av andra flottare fick jag höra att dessa buntar kunde vara nog så knepiga att flotta. De kilade sig in överallt, en del gick sönder medan några kanske kom fram till målet. Tre veckor höll vi på, och under denna tid berättade Johan för mig hur namnet Sjapp hade kommit till. Hans bror Anders blev en gång som liten skickad till en affär som drevs av Bruter Lars. Anders skulle köpa sirap. Eftersom han talade otydligt blev det siap, vilket i folkmun med tiden blev Sjapp. Johan och Anders är båda borta sedan länge, och eftersom arvingar saknades, såldes gården. Namnet Sjapp-gård finns kvar, nu med nya ägare.

Helmer Broman i Ryssa och flottare som var med på det glada trettitalet berättar följande om flottningen i Ryssån.

“-Från Långsisdammen till Siljan.

Ryssån börjar vid Morkarlby utskog och är ca 35 km lång. En flottning började med länsning. Slussningen från Långsisdammen gick förbi Axi där stora virkesmängder brukade ligga för vältning. Vid Ryssjön togs timret i länsar för transport med spelflotte. Från Ryssjön slussades virket ner till Ejsjön där det fanns en stoppläns. Den fick inte öppnas förrän vattenpådraget hade stått på i sex timmar i Ryssån.

Nedanför Siljansfors förenades Jugån och Ryssån. Jugan var en sjöflottning. Stora virkesmängder brukade ligga på dess stränder för vältning. Från Jugan vidare ner till tröskdammen i Siljansfors, där det skulle vara två slusskarlar, liksom vid bron vid Nybruket.

Bruksängarna var också försedda med stoppläns som inte kunde öppnas förrän det fanns en viss mängd vatten. Så gick virket vidare ner mot Eldammen i Budsäl och där fanns det också slusskarlar. Vidare mot Ryssa genom Eldammen och ner till magasinet i Siljan.

Flottningen var för mig en stor högtid när jag på 1930-talet fick vara med på Långsisdammen under ledning av Jöns Brotters. Vind och vatten var viktiga faktorer när man skulle lotsa ett flot genom trånga pass. Man skulle rulla floten igenom. Jag var dammvakt vid Ryssån en vår, då man fick gå upp klockan ett på natten och öppna slussen

för att fylla Ejsjön så att slussningen skulle kunna börja klockan sju på morgonen.

Att koppla ett flot på Ryssjön, vilket skedde under Jöns Bäck's ledning, var ett ganska invecklat företag. För det mesta var det på nätterna man gick runt, runt på spelflotten, och jag har många fina och roliga minnen från oförglömliga vårnätter på sjön. En gång hade vi en roddtävling på Jugan, runt flotet. Tävlingsledare var Dunder Karl -DK- och första pris var en 35-öres limpa.

Flottningen kunde sättas bort på anbud eller timpenning. Likvideringen skedde alltid nere hos Jöns Bäck i Ryssa, och då förekom också indrivning av skatt genom fjärdingsmannen. På min tid hette flottningschefen Kassel, bosatt i Mora. Efter flottningen brukade det bli flottarbal, som var en högtidlig avslutning.

Sista flottningen i Ryssån var år 1964. Flottningen dokumenterades 1947 då Ryssa-Amerikanaren Axel Lärka var hemma på besök och filmade stockarnas väg från Långsisdammen till Siljan.'''--

När virket körts fram till skogssjöarna, krävdes många dagsverken och mycket arbete innan det slutligen kom ner till Siljan. Under vårvintern, mars-april, hade skogsbolagens mannar märkt och strölagt massaveden. Man började då längst bak i de långa vältorna. Genom att strölägga den barkade massaveden började den torka så snart vårsolen smält bort snö och is.

Nästa moment var länsning. Det tillgick så att en häst och några mannar tog passande stockar och körde ut dem på isen. Stockarna bands ihop med koppel som skulle komma att bilda en läns runt hela upplaget av timmer och massaved. På så sätt förhindrades att virket spred sig över hela sjön, när isen så småningom gick upp.

Mångån med tillflöden är den enda av Solleröns flottleder som från inlopp till utlopp helt rinner inom socknen. Den översta sjön i systemet heter Grundmången, och av namnet att döma fick man in ganska begränsat med vatten, trots att damm byggdes.

Till sjön rinner en liten bäck som ovanför Garbergs fåbod delar sig. Den ena bäcken kommer från Oradtjärn, och den andra från Fisklösarna. Vid Oradtjärn byggdes en damm som senare raserades vid Bergslagens vägbygge. Man får bara hoppas att bolaget, som numera heter Stora, har en annan syn på naturvård i dag. I det vattendrag som kommer från Fisklösarna byggde man också en damm vid en tjärn som heter Dammtjärn. Själva dammen finns fortfarande kvar och vittnar om gamla tider. Även om dammluckorna nu har skattat åt förgängelsen, är den värd att beskåda. Med knappa medel och den tidens redskap gjorde våra fäder fina arbeten.

1993. Vad som återstår av dammen vid Dammtjärn

Foto: Albin Andersson

Innan vägnätet på utskogen började byggas ut skulle ju allt virke flottas. Det berättas att Grundmången var så full av virke, att man kunde gå över sjön. Till saken hör att virket var mycket grövre och lättare än vi är vana vid idag. Ån som rinner från Grundmången ner till Fjärden heter Oloksån. Hur den fått sitt namn, ja, därom tvista de lärde.

I seklets början och fram till 1940-talet sysselsatte flottningen i Mångån mycket folk. Det var inte ovanligt med 70 - 80 mannar i arbete. Man flottade i ett sträck från Grundmången till Siljan, genom Södra och Norra Fjärden och Mångsjön. På utsatta ställen utefter ån hade man placerat ut unga pojkar, så kallade flaggpojkar, som medelst flaggor varnade om bröte uppstod i ån. Sydliga vindar var nödvändiga om virket lätt skulle passera sundet mellan Södra och Norra Fjärden. Bläste det nordlig vind var det bara att invänta bättre väder. Flottare emellan talades det om att man skulle till Vad, som sundet heter, och köpa "nårdåveder" (nordlig vind), vilket innebar att man offrade en 5-öring åt Gudarna och vattnet.

En flottare hade timpenning. Troligen inte många ören i timmen, men det blev ändå något. Särskilt om man, som det berättas efter en person, hade 25 timmar på ett dygn. På 30-talet började flottningen i Mångån sättas bort på ackord. Ibland gick det någotsånär bra, men riktigt dåligt gick det när bröte uppstod i ån och virket bar till skogs. Då var det bara att åka hem och

hämta hästen och köra timret till ån, medan flottarna fick bära massaveden.

När virket väl hade kommit ner till Siljan, var arbetet därmed inte slut för alla. En del hade arbete nästan hela sommaren. Det var strandskoningar efter åarna som skulle ses över, stenar som skulle sprängas, båtar tjäras och mycket annat.

*Efter avslutad flottning
dras länsarna upp på land*

Foto: Albin Andersson

Flottningsföreningen hade kojor vid Grundmången, Mångsjön och Fjärden, men det var framförallt Fjärden som var central. Där fanns kontor med telefon, smedja, stall och båthus. Inte ens affär saknades, då någon från ön hade fraktat upp den tidens nödvändiga varor till försäljning. Det berättas att det till och med fanns en bakugn inmurad i en av stugorna.

Vi har nu kommit till 1946, det år då jag för första gången var med på flottning i Mångån. Efter en lång vinter i skogen var det skönt att byta ut yxa och såg mot båtskaken. Vi var 20-25 man uppdelade på två lag. Ett lag

åkte upp till Grundmången och mitt lag stannade i Fjärden. När Grundmångens mannar hade flottat virket ner till Fjärden, flyttade de sedan vidare ner till Mångberg.

Nu var det alltså vår tur att samla ihop allt virke i Södra fjärden och försöka lotsa det genom Vad. Väntan kunde ibland bli lång, och tiden livades upp med kaffekokning och historier. Till vår hjälp att dra flotet över sjöarna hade vi en flotte, gjord av kraftigt virke, "spylflåtå" på sollerömlå. På flottens mitt var en trumma fastsatt och på dess överkant en platta med urtag för fyra mot varandra isatta kraftiga störar, "spylbårr". En lång vajer var fastsatt på trumman med ett stort ankare i dess andra ände. När man så skulle spela det vid flotten fastkopplade flotet framåt, lades ankaret i en båt och roddes ut i färdriktningen så långt vajern räckte, och där lät man ankaret gå till botten. Sedan var det att fatta stöarna och gå runt, runt på flotten, rulla upp vajern och på så sätt etappvis förflytta flotet. Så småningom nåddes dammen och slussen och vi kunde binda fast flotet för slussning. Under flottningens sista år kördes en speleka med motor upp till Fjärden, och den fick då ersätta den ålderdomliga "spylflåtån". På vissa ställen utefter ån fanns också virkesupplag som skulle vältras i ån innan slussningen kunde börja.

1946. Flotet bogseras över Fjärden. Flottarna på spelflotten är fr.v. Anders Englund, Lanser Johan, "Tromben" Anders Krång, Masjärk Albin.

Foto: Albin Andersson

Flottningen brukade räcka ca 4-5 veckor, en tid som man minns av arbetsglädje, kamratskap och framtidstro. Tiden går fort, av det gamla gardet flottare återstår endast ett fåtal. En gammal flottare som bar sina år med heder och som kunde berätta om tider som varit var Anders Kallén. Han tilltalades i vardagslag Kall Anders och bodde i Rullbo ända till i början av detta år, då han gick bort vid 88 års ålder. En annan färgstark ungarl var Kall Jerk från Gesunda. När han hade ätit kvällsmat och lagt sig på britsen yttrade han ofta sitt valspråk: "Så lite ja har, men så bra jag har!" Det skulle vara i dag det! Jag minns Sturull Johan som alltid hade glimten i ögat och aldrig var svarslös. Träffade man honom på bygden och frågade hur han mätte blev svaret: "Jag är nöjd om jag får gå opp och får på mig byxorna var dag".

I samband med Mångån säger namnet Anders Krång inte mycket, men säger man Tromben vet alla vad det handlar om. Från tidigt trettital till femtitalet deltog han i strömbyggnader och årensningar i många flottleder, och i Mångån var Tromben den givna basen och tidskrivaren. Hans mustiga språk och rättframma kommentarer lockade till många skratt. Vi brukade skämta med honom och säga, att han var viktigare än vattnet, och då skrattade Tromben. En episod som belyser detta påstående inträffade när vi kom med "rumpan" i Oloksån. En stor stock hade fastnat mitt ute i ån. Pelle

1993. Rester av bostad vid Dammtjärn

Foto: Albin Andersson

Englund och jag fick order om att lossa stocken. Ån var ganska strid på sidorna, så det gällde att ta det lugnt och gå sakta. Allt gick bra ända tills vi skulle gå i land, men nu var Pelle för rask i stegen, och plötsligt såg jag hur han åkte utför ån. Längre ner stod Tromben. Han räckte ut båtshaken och högg tag i Pelle, drog honom i land och sade: "Si du nu att i e viktigär älld vatnä!" Äventyret slutade med skratt från de andra flottarna.

När man nu blickar tillbaka ett halvt sekel och ser den omvälvning som skett inom skogsnäringen som ju flottningen hörde till, då blir man både fundersam och betänklig. Mekaniseringen har drivits långt, särskilt inom de stora skogsbolagen. Maskinerna gör allt, och ingen mänsklig hand rör längre virket från stubben till sågen. Skogsarbetarna har blivit maskinförare, hästen har ersatts av traktor. Borta är basvägarna där hästarna så varligt drog fram med sina timmerlass. Nu ser vi såren efter traktorerna, på känsliga marker i form av stora diken som aldrig växer igen.

Tusentals blev arbetslösa när flottningen lades ner i landet. Samma sak håller nu på att ske inom skogsnäringen, som är en av hörnstenarna inom vårt lands ekonomi. Arbetslöshet har blivit följd, vem tjänar på detta? Svaret är: ingen!

Vilket år flottningen lades ner i Mångån har visat sig vara svårt att utröna, men det torde ha skett omkring 1960. En epok i bygdens historia var till ända. Även om sjöarna förändrats något genom dammar som byggts, går åarna ändå i samma fåror som de gjort sedan urminnes tider. På våren i strida strömmar, under sommaren i lugn takt. Vattnets väg är evig, och det liksom sjunger på sin färd, tycker

Albin Andersson